

Jarosław BEDNORZ¹

Wojna z węglem czy wojna o węgiel? Dylemat polskiej polityki węglowej na tle konfliktu w Ukrainie

Wprowadzenie: Unia Europejska wobec zmian klimatycznych

Działania Unii Europejskiej wobec zmian klimatycznych związane są z ograniczeniem zużycia paliw kopalnych, a zwłaszcza węgla – co ważne – węgla rodzimej produkcji. Po okresie, gdy węgiel i stal tworzyły podwaliny funkcjonowania obecnej wspólnoty państw europejskich, odejście od tego pierwszego czynnika europotwórczego stało się niejako priorytetem działań UE. Nie zagłębiając się w dyskurs przyczyn zmian klimatycznych – czy jest to zmiana antropologiczna czy związane są one z naturalnymi przeobrażeniami w przyrodzie – decyzje UE mają na celu wykluczenie z miksu energetycznego tego surowca. Pomimo tego w dalszym ciągu nie udało się wyeliminować całkowicie węgla z mikсів energetycznych państw unijnych. Stąd konieczny jest import. Co prawda import tego surowca spadł o 1/5 w latach 2016–2019, jednakże jego poziom jest bardzo wysoki i wynosi 125 mln ton (34% stanowi węgiel koksowy). Największy udział w rynku węgla importowanego ma Rosja i udział ten paradoksalnie wzrósł z 29% w 2016 r. do 44% w roku 2019 (Lipiński i in. 2022).

Działania w celu ochrony klimatu rozpoczęły się już w ubiegłym stuleciu. W grudniu 1990 roku Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło rezolucję 45/212 w sprawie rozpoczęcia procesu międzynarodowych negocjacji ramowej konwencji w sprawie zmian klimatu. 4 czerwca 1992 roku Konwencja została wyłożona do podpisu podczas Konferencji NZ „Środowisko i Rozwój”, która odbyła się w Rio de Janeiro (Brazylia). Formalnie weszła ona w życie 21 marca 1994 roku. Podczas trzeciej Konferencji Stron Konwencji, która odbyła się 11 grudnia 1997 roku (COP3, Kioto, Japonia), przyjęto tzw. Protokół z Kioto, który podpisały wówczas 84 państwa. Polska podpisała Protokół 15 lipca 1998 r., a ratyfikowała 13 grudnia 2002 roku. W ramach tego protokołu przyjęto następujące zobowiązania, że każda

---

¹ e-mail: jbednorz@tlen.pl, tel. kom. 601 493 395.

ze stron wdrożyć lub będzie rozwijać kierunki polityki i środki właściwe dla warunków krajowych, gdzie między innymi zobowiązano się do zredukowania antropogenicznych emisji gazów cieplarnianych wyrażonych w ekwiwalencie dwutlenku węgla, w okresie 2008–2012, o co najmniej 5% poniżej poziomu emisji z 1990 r. oraz przestrzegania przyznanego im ilości emisji, jak i jej redukcji zgodnie z określonymi zobowiązaniami.

17 grudnia 2008 r. Parlament Europejski zatwierdził pakiet klimatyczno-energetyczny. Nowy pakiet potwierdził podstawowe cele polityki energetycznej Unii Europejskiej w tzw. pakiecie 3 × 20. Oznaczało to redukcję emisji gazów cieplarnianych do roku 2020 o 20% w stosunku do roku 1990, zwiększenie do 2020 r. udziału odnawialnych źródeł energii (OZE) w zużyciu energii do 20%, poprawę do 2020 r. efektywności energetycznej o 20%. Ponadto zwiększenie do 2020 r. udziału biopaliw w transporcie do 10%. Głównym instrumentem stał się system handlu emisjami w ramach UE (EU ETS), zwiększenie udziału OZE w produkcji energii, wsparcie rozwoju technologii składowania dwutlenku węgla w strukturach geologicznych (*Carbon Capture and Storage – CCS*) oraz poszerzenie zestawu instrumentów wsparcia państwa dla przedsięwzięć służących ochronie klimatu i środowiska.

Po początkowym trzyletnim etapie pilotażowym wdrożono surowsze limity przydziałów emisji na okres obejmujący lata 2008–2012, co w znacznym stopniu przyczyniło się do osiągnięcia przez państwa członkowskie UE celów im wyznaczonych przez Protokół z Kioto. W latach 2005–2007 system obejmował już emisje dwutlenku węgla generowane przez instalacje przemysłu energetycznego i ciepłowniczego o wysokim poziomie emisji oraz w innych wybranych energochłonnych sektorach przemysłowych (Bednorz 2010).

Dalsze zaostrzenie kursu przez decydentów unijnych wyrażone zostało w „Energy Road Map 2050”. „Mapa Drogowa 2050” wprowadziła dziesięć strukturalnych zmian dotyczących rynku energii. Jednymi z najistotniejszych to dekarbonizacja gospodarki oraz wzrost znaczenia Odnawialnych Źródeł Energii (European... 2012).

Strategia Europejskiego Zielonego Ładu z 2019 zakłada, że Unia Europejska osiągnie neutralność klimatyczną do 2050 r. Założenie to ma być osiągnięte poprzez:

- dostarczanie czystej i bezpiecznej energii,
- wdrażanie gospodarki o obiegu zamkniętym,
- budynki o niższym zapotrzebowaniu na energię,
- przyspieszenie przejścia na zrównoważoną i inteligentną mobilność,
- ochronę i odbudowę ekosystemów oraz bioróżnorodność,
- przystosowanie się do zmiany klimatu,
- ochronę zdrowia (Komisja... 2021).

Ogłoszony w 2021 r. „Pakiet Fit for 55” ma na celu przegląd i zmianę obecnego prawodawstwa unijnego oraz pozwolić na osiągnięcie 55% poziomu celu redukcji emisji CO₂ do 2030 r. w stosunku do roku 1990. Wśród najważniejszych zmian zaproponowano:

- zwiększenie wyznaczonego celu ogólnounijnego z 32 do 40% udziału energii z OZE w 2030 r.,
- ograniczenie emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 55% do 2030 r.,
- rozwój infrastruktury paliw alternatywnych,
- opodatkowanie energii,
- zredukowanie emisji metanu (Biuro... 2022).

Wszystkie te programy miały i mają na celu obniżenie zużycia paliw kopalnych, w tym węgla kamiennego, na rzecz Odnawialnych Źródeł Energii. Efektem ma być obniżenie emisji gazów cieplarnianych.

1. Sankcje unijne wobec rosyjskiego agresora i rosyjskie działania odwetowe

24 lutego 2022 roku wojska Federacji Rosyjskiej zaatakowały Ukrainę i rozpoczęły zakrojoną na szeroką skalę inwazję. Nie stało się to jednak w sposób całkowicie spontaniczny czy niemożliwy do przewidzenia. Już w kwietniu 2014 roku Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej rozpoczęły wojnę hybrydową na południowo-wschodnią część Ukrainy, prowadząc tam bezpośrednie działania militarne, w wyniku których utworzono nieuznaną na arenie międzynarodowej Ługańską Republikę Ludową oraz Doniecką Republikę Ludową. Bezpośrednia agresja spotkała się ze sprzeciwem społeczności międzynarodowej i, jak nigdy dotąd, z solidarnością z narodem ukraińskim. Stany Zjednoczone, ONZ (choć tu nie wszystkie państwa potępiły agresję, bądź zrobiły to jednoznacznie), a przede wszystkim państwa Unii Europejskiej zdecydowały się na wprowadzenie sankcji wobec agresora, czyli Rosji oraz jego satelity – Białorusi.

Podstawą prawną nakładania sankcji przez Unię Europejską jest artykuł 29 Traktatu o Unii Europejskiej oraz artykuł 215 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Sankcje unijne wprowadzane są w drodze decyzji i rozporządzeń UE. Atak wojsk rosyjskich z 2022 r. na Ukrainę nie jest początkiem prób wpłynięcia przez państwa UE na działania tego agresora. Już w 2014 r. w reakcji na „niesprowokowane pogwałcenie przez Federację Rosyjską suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy” 17 marca mocą decyzji Rady 2014/145/WPZiB oraz rozporządzenia Rady (UE) nr 269/2014 Unia Europejska wprowadziła ograniczenia dotyczące podróżowania oraz zamrożenia środków finansowych i zasobów gospodarczych niektórych osób. 31 lipca 2014 r. mocą decyzji Rady 2014/512/WPZiB oraz rozporządzenia Rady nr 833/2014 Unia Europejska rozszerzyła program sankcji gospodarczych o następujące środki ograniczające:

- embargo na transakcje instrumentami finansowymi z bankami (Sbierbank, VTB Bank, Gazprombank, Wnieszekonombank (VEB), Rosselchozbank) oraz jednostkami działającymi w ich imieniu lub pod ich kierownictwem,
- embargo na transakcje oraz wszelkie formy udostępniania Rosji broni i materiałów pokrewnych,
- embargo dla technologii podwójnego zastosowania przez obywateli państw członkowskich UE lub z terytoriów państw członkowskich lub przy użyciu wodnych lub powietrznych środków transportu państw członkowskich (niezależnie od państwa pochodzenia samych towarów) (Sułek 2015).

Już tu Unia Europejska wykazała się zachowawczą polityką oraz nieumiejętnością przewidywania rozwoju sytuacji wobec Rosji. Z sankcji bowiem wyłączono surowce energetyczne. Transakcje oraz udostępnianie technologii eksploracji ropy naftowej i oleju łupkowego miały wymagać uprzedniego zezwolenia kompetentnych organów państwa członkowskiego (Sułek 2015).

Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę 24 lutego 2022 r., gdy wojska zgromadzone wzdłuż granic Ukrainy ruszyły do natarcia, skutkowałą pojawieniem się nowej rzeczywistości w Europie, co bezpośrednio przełożyło się na sytuację energetyczną państw członkowskich, w tym też oczywiście Polski, w związku z nowymi wprowadzanymi sankcjami. Państwa unijne w odpowiedzi na napastniczą wojnę przeciwko Ukrainie oraz pojawiające się doniesienia o aktach okrucieństwa popełnionych przez siły zbrojne Rosji na ludności cywilnej w ukraińskich miastach, wprowadziły różnorodne sankcje, utrudnienia oraz embarga zgrupowane dotychczas – tym razem w siedem pakietów. Wprowadzone pakiety rozszerzyły wcześniejsze ograniczenia wprowadzone przez państwa unijne i dotyczyły:

- embarga na broń i nie tylko jako sprzedaż gotowych produktów, ale komponentów do jej produkcji,
- restrykcji wjazdowych wobec osób umieszczonych na specjalnej liście – osób bezpośrednio zaangażowanych w prowadzenie wojny lub popierających agresję. Na liście znaleźli się prezydent Rosji Władimir Putin, minister spraw zagranicznych Rosji Siergiej Ławrow, były prorosyjski prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz, oligarchowie i prominentni biznesmeni związani z Kremlm, posłowie rosyjskiej Dumy Państwowej, którzy 15 lutego 2022 r. głosowali za uznaniem obwodów donieckiego i ługańskiego, członkowie krajowej Rady Bezpieczeństwa, lokalni politycy i urzędnicy wysokiego szczebla, personel wojskowy, propagandyści i dezinformatorzy, zbrodniarze z Buczy i Mariupola, oraz niektórzy członkowie rodzin tych osób,
- zamrożenia aktywów osób lub podmiotów umieszczonych na specjalnej liście zwłaszcza oligarchów rosyjskich posiadających rozległe biznesy w krajach unijnych, ale również przedsiębiorstw, w których znaczny udział ma kapitał związany z Federacją Rosyjską (lub Białorusią),
- restrykcje w konkretnych sektorach gospodarki poprzez zakaz importu lub eksportu niektórych towarów początkowo bezpośrednio z Rosji, a następnie również z bezprawnie zaanektowanego Krymu oraz Sewastopola,
- zakaz inwestowania i świadczenia niektórych usług, a zwłaszcza wykluczenie banków rosyjskich i białoruskich z systemu SWIFT.

Sankcje gospodarcze wprowadzone przez państwa Wspólnoty dotyczyły oczywiście między innymi wstrzymania lub ograniczenia importu surowców energetycznych z obszaru Federacji Rosyjskiej. Pierwsze ograniczenia dla surowców energetycznych zawarte zostały we wprowadzonym 8 kwietnia 2022 r. piątym pakiecie zakazującym importu z Rosji węgla i innych stałych paliw kopalnych (Rozporządzenie... 2022a). Zakaz zaczął obowiązywać państwa unijne od 10 sierpnia 2022 r. Już 3 czerwca 2022 r. zaakceptowano szósty pakiet sankcji zawierający między innymi zakaz importu ropy naftowej i rafinowanych produktów ropopochodnych z Rosji (Rozporządzenie... 2022b).

Odpowiedzą Federacji Rosyjskiej były kontrsankcje dotyczące eksportu niektórych produktów przemysłowych. Dotyczyły one również surowców energetycznych zwłaszcza ropy i gazu ziemnego. Dekretem prezydenta Rosji Władimira Putina z marca 2022 r. tzw. państwa nieprzyjazne Rosji, a więc i między innymi Polska, miały zostać zmuszone rozliczać się za gaz w rublach. Zarówno Polska, jak i Finlandia, Holandia, Dania oraz Bułgaria nie zgodziły

się na płacenie za gaz w rosyjskiej walucie, co w efekcie skutkowało wstrzymaniem dostaw tego surowca do tych krajów.

Państwa wysoce uzależnione od dostaw rosyjskiego gazu (np. Niemcy) mogą bardzo boleśnie odczuć braki tego surowca. Polska znajduje się w korzystnej sytuacji o tyle, że kontrakt z Gazpromem obowiązywałby tylko i tak do października 2022 roku. Po tej dacie zaopatrzenie Polski w gaz ma odbywać się głównie z wykorzystaniem Baltic Pipe, import gazu skroplonego i wykorzystanie złóż własnych. Niestety odmiennie kształtuje się zaopatrzenie kraju w węgiel kamienny.

W wyniku przytoczonych działań Unii Europejskiej w ramach ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, a więc faktycznej dekarbonizacji gospodarki stopniowo obniżano poziom wydobycia tego surowca i kontynuowano bądź rozpoczęto procesy likwidacji kolejnych kopalń.

2. Sytuacja na polskim rynku węglowym po wprowadzeniu sankcji na Rosję

Finałowa dekarbonizacja gospodarki wprowadzana przez różnego rodzaju dyrektywy, strategie i rozporządzenia ma zostać zakończona do 2050 r. Główne założenia, przez które ma zostać osiągnięty ten cel, to reforma systemu ETS z 2018 r. zmniejszająca liczbę uprawnień do emisji dwutlenku węgla, Strategia Europejskiego Zielonego Ładu z 2019 roku mająca określić ramy dla osiągnięcia neutralności klimatycznej w połowie obecnego stulecia, a także ogłoszony w 2021 r. „Pakiet Fit for 55” (Ministerstwo... 2022). Efektem tych przedsięwzięć jest spadek wydobycia węgla kamiennego, w tym i najistotniejszego dla bezpieczeństwa energetycznego Polski węgla energetycznego (w 2020 r. ilość zużywanej energii pierwotnej pochodzącej z węgla kamiennego wynosiła ponad 36% (Ministerstwo... 2022)).

Spadek poziomu wydobycia jest bardzo wyraźny. W 2015 roku polskie kopalnie wydobły ok. 72,2 mln ton węgla – w tym ok. 59,2 mln ton węgla energetycznego, natomiast w 2021 roku wysokość wydobycia wyniosła 55,3 mln ton (w tym 42,4 mln ton węgla energetycznego) (Ministerstwo... 2022). Przy czym należy uwzględnić tu popandemiczne obudzenie gospodarki, a więc potencjalne wzrosty zużycia energii. Po pierwszym kwartale 2022 r. wydobycie wyniosło 14,3 mln ton (w tym 11,0 mln ton energetycznego) (Agencja... 2022b).

25 września 2020 r. przedstawiciele rządu i związków zawodowych podpisali porozumienie dotyczące tempa transformacji górnictwa węgla kamiennego oraz 28 maja 2021 r. zawarto tzw. Umowę społeczną dotyczącą transformacji sektora górnictwa węgla kamiennego oraz wybranych procesów transformacji województwa śląskiego (Ministerstwo... 2022). Warto podkreślić, że podpisanie tego dokumentu odbyło się w innej rzeczywistości polityczno-gospodarczej. Zgodnie z „Umową” ostatnia kopalnia miałaby być zlikwidowana do 2049 roku oraz stopniowo ograniczono by moce wydobywcze polskich kopalń (Umowa... 2021). Określono w niej m.in., terminarz likwidacji polskich kopalń, a więc praktycznie całkowite odejście od węgla kamiennego gospodarce krajowej. Należy zaznaczyć, że w momencie podpisywania „Umowy” w polskiej gospodarce brakowało ok. 9,7 mln ton węgla w tym ok. 6,8 mln ton węgla energetycznego (Agencja... 2022a). Deficyt pokrywany był importem prowadzonym drogą lądową i morską. Podstawowym kierunkiem dostaw do Polski był kierunek rosyjski. Z tego kraju wpłynęło do Polski ponad 61% wolumenu wszystkich dostaw,

tj. ponad 5,9 mln ton. Świadczy to niestety o wysokim stopniu uzależnienia Polski od węgla rosyjskiego (Ministerstwo... 2022).

Wyprzedzając sankcje nakładane na Rosję przez Unię Europejską, Polska w kwietniu jako pierwsza wprowadziła całkowite embargo na węgiel pochodzący z Federacji Rosyjskiej oraz Białorusi. Zakaz dotyczył nie tylko sprowadzania tego surowca na rynek krajowy, ale również przemieszczania między dwoma państwami przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, które zaczyna się i kończy poza tym terytorium oraz przemieszczania z terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej innego niż Rzeczpospolita Polska na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej pochodzących z terytorium Federacji Rosyjskiej albo Białorusi. Do nadzorowania tych obostrzeń zobowiązany został naczelnik urzędu celno-skarbowego, w którego kompetencjach leży też weryfikowanie pochodzenia węgla poprzez jego badania przez wyspecjalizowane w tym zakresie podmioty. W przypadku naruszania zakazu można dokonać zajęcia węgla i przekazania go do Rządowej Agencji Rezerw Strategicznych. Na importerów łamiących polskie embargo wprowadzono możliwość nałożenia dwudziestotysięcznej kary pieniężnej (Ustawa... 2022a).

W efekcie wprowadzonych obostrzeń na rynek krajowy wpłynęło tylko 1182,8 tys. ton z kierunku rosyjskiego (Agencja... 2022b). Jak z tego wynika w stosunku rocznym w porównaniu do roku 2021 deficyt tego surowca może wynieść ok. 4,8 mln ton. Na, wydaje się nie do końca przemyślaną decyzję Rządu, rynek zareagował poprzez skokowy wzrost cen węgla energetycznego na składach opałowych. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) przeciętna średnioroczna cena węgla w 2020 r. wynosiła 887,95 zł za tonę (Komunikat... 2021), w 2021 r. było to już 996,60 zł (Komunikat... 2022). Aktualnie można go kupić za dużo wyższą cenę – od 1,4 tys. zł (w sklepach internetowych producentów węgla) do nawet 3 tys. zł i więcej za tonę (na składach opałowych). Taki gwałtowny skokowy wzrost cen bez wątplenia przełoży się na koszty utrzymania gospodarstw domowych. Uwzględniając zużycie przez statystyczne gospodarstwo domowe węgla na poziomie 5–6 ton to koszty ogrzewania wzrosnąć mogą nawet o kilkanaście tysięcy złotych. Taka sytuacja stała się impulsem do prób regulowania cen węgla w Polsce. Wprowadzane ad hoc rozwiązania tylko pogłębiły chaos na rynku węglowym.

Pierwszą propozycją jaką usiłowano wprowadzić to system rekompensat dla składów opałowych. Przedsiębiorcy, który sprzedawałby węgiel dla gospodarstw domowych w celu wykorzystania go na potrzeby własne, po cenie nie wyższej niż 996,60 zł brutto za tonę przysługiwać miała rekompensata. Sprzedaż po cenie wyższej niż 996,60 zł brutto nie uprawnia do otrzymania rekompensaty. Wysokość rekompensat ustalono na nie więcej niż 1073,13 zł brutto za tonę przy sprzedaży nie więcej niż 3 ton węgla sprzedanego dla jednego gospodarstwa domowego (Ustawa... 2022b). Podstawową wadą tego rozwiązania było kredytowanie sprzedaży (rekompensata wypłacana kilka miesięcy po dokonanej sprzedaży) oraz realne ponoszenie strat przez składy węglowe. Na każdej sprzedanej tonie traciłyby one ok. 1 tys. złotych ($3000 - 996,6 - 1073,13 = 930,27$). Chaos cenowy oraz niechęć przedsiębiorców do tego rozwiązania pogłębił niepokój wśród konsumentów indywidualnych i realne obawy o braki możliwości zabezpieczenia opału na okres zimowy.

Widząc nielogiczność oraz wady tego rozwiązania, szybko zrezygnowano z systemu rekompensat dla przedsiębiorców na rzecz bezpośredniego finansowania klientów indywidu-

alnych poprzez dodatek węglowy. Dodatek węglowy dla jednego gospodarstwa domowego wynosi 3000 złotych (Ustawa... 2022c). I to rozwiązanie nie jest pozbawione wad. Jako pierwszą można wskazać brak możliwości sprawdzenia celowości przeznaczenia dodatku. Jest on wypłacany w formie gotówkowej, a więc o jego przeznaczeniu decyduje osoba, której został on wypłacony. Może to generować sytuację, że będzie on przeznaczony na inne towary konsumpcyjne, a jako substytut węgla będą wykorzystywane np. śmieci. W sytuacji wysokiej inflacji jest to zjawisko wysoce niekorzystne, nie wspominając już o ekologii. Po wtóre, poprzez taką formułę dokonano niejako podziału społeczeństwa na „lepszych” – palących węglem, a więc nagrodzonych kwotą 3000 zł oraz „gorszych” wykorzystujących inne surowce energetyczne (gaz, energię elektryczną, olej opałowy, pellet). Ponadto całkowicie pominięto mieszkańców spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych, które również borykają się z wzrostem czynszów spowodowanych cenami węgla.

Po raz kolejny zauważając niedoskonałość tego rozwiązania, dokonano próby naprawienia uchwalonych przepisów 23 sierpnia 2022 r. Rada Ministrów przyjęła projekt ustawy o szczególnych rozwiązaniach w zakresie niektórych źródeł ciepła w związku z sytuacją na rynku paliw, przedłożony przez ministra klimatu i środowiska. Zaproponowany program nazwano „ciepło z rekompensatą”. Polacy ogrzewający swoje domy m.in. gazem, pelletelem drzewnym, drewnem kawałkowym czy olejem opałowym w myśl tego projektu otrzymają jednorazowe wsparcie finansowe w postaci dodatku, którego koszt wyliczono na 10 mld zł w latach 2022–2023. Jednorazowy dodatek dla gospodarstw domowych wyniesie:

- 3000 zł – w przypadku, gdy głównym źródłem ciepła jest kocioł na paliwo stałe zasilany pelletelem drzewnym albo innym rodzajem biomasy,
- 2000 zł – w przypadku, gdy głównym źródłem ciepła jest kocioł olejowy,
- 1000 zł – w przypadku, gdy głównym źródłem ciepła jest kocioł na paliwo stałe, kominiek, koza, ogrzewacz powietrza, trzon kuchenny, piecokuchnia albo piec kaflowy na paliwo stałe, zasilane drewnem kawałkowym,
- 500 zł – w przypadku, gdy głównym źródłem ciepła jest kocioł gazowy zasilany skroplonym gazem LPG.

Ponadto wprowadzony zostanie tzw. dodatek dla podmiotów wrażliwych (szpitale, szkoły, żłobki, jednostki organizujące pomoc społeczną, noclegownie czy instytucje kultury), które ponoszą koszty zakupu węgla kamiennego, brykietu lub pelletu zawierających co najmniej 85% węgla kamiennego, pelletu drzewnego, a także innego rodzaju biomasy, gazu skroplonego LPG lub oleju opałowego – wykorzystywanych na cele ogrzewania, w związku z wykonywaniem przez te podmioty ich działalności statutowej. Jednorazowy dodatek na wybrane źródło ciepła ma pokryć 40% wzrostu kosztów ogrzewania na sezon. „Ciepło z rekompensatą” ma ponadto ograniczyć wzrost cen ciepła i kosztów podgrzania ciepłej wody dla gospodarstw domowych i instytucji użyteczności publicznej, m.in. szpitali czy szkół. Chodzi o pokrycie części kosztów odbiorców ciepła wobec przedsiębiorstw energetycznych, które prowadzą działalność w zakresie wytwarzania ciepła, przez tzw. rekompensaty. Wsparcie będzie obowiązywać na cały sezon grzewczy, tj. od października 2022 r. do 30 kwietnia 2023 roku.

Kuriozalny natomiast jest pomysł odstąpienia, nie dłużej niż na 24 miesiące, od norm jakościowych dla paliw stałych. Będzie to możliwe, jeżeli na rynku wystąpią nadzwyczajne zdarzenia, skutkujące zmianą warunków zaopatrzenia w paliwa stałe (Projekt... 2022). Może

to spowodować napływ i użytkowanie węgla o bardzo niskiej jakości, wysoce zasiarczonego, a przez to nie ekologicznego. Może stać się to pożywką dla wszelkiego rodzaju pseudo-ekologów dając im kolejne argumenty dla zwalczania tego surowca i będzie impulsem do nawoływania do dalszej dekarbonizacji.

Wszystkie próby wpływania na poziom cen węgla obarczone są jednak jednym, ale za to podstawowym „grzechem”. W żaden sposób nie spowodują one zwiększenia dostępności taniego surowca na rynku. Podejmowane próby sprowadzania większego wolumenu węgla z odległych zakątków świata nie mają szans na obniżenie jego ceny na składach węglowych, a wręcz przeciwnie: mogą spowodować wzrost cen tego surowca. Sytuacji nie poprawi również krajowa produkcja, gdyż jest to niemożliwe. Nie jest możliwe gwałtowne, skokowe podniesienie poziomu wydobycia, zwłaszcza, że likwidacja kopalń obniżyła w sposób znaczący jego poziom oraz możliwości. Z tego też powodu wydaje się zasadna zmiana umowy społecznej dotyczącej górnictwa. Wydłużenie czasookresu likwidacji kopalń, umożliwienie odtworzenia frontów wydobywczych, a przed wszystkim zintensyfikowania prac nad możliwościami nowoczesnego wykorzystania węgla. Te możliwości wykorzystania węgla już rzecz jasna są. Metody przeróbki chemicznej, nowoczesne technologie spalania (w złożu fluidalnym (PFBC), IGCC) technologie nadkrytyczne i ultranadkrytyczne to tylko kilka takich przykładów (Lorenz 2005). Wspomnieć należy tu również o metodach podziemnego zgazowywania węgla polegających na zmianie pod wpływem utleniaczy (powietrza, tlenu, pary wodnej) stanu skupienia węgla ze stałego w gazowy. Powstający wówczas między innymi tlenek węgla, wodór, wydzielający się metan może być wykorzystywany jako paliwo gazowe (Ludwik-Pardała i Niemoćko 2012). Należy natomiast podejmować dalsze próby i badania nad kolejnymi etapami czy procesami (błękitny węgiel).

Implikuje to jednak problem związany z prawodawstwem unijnym. Umowa społeczna musiała zostać przedstawiona do notyfikacji na forum Unii Europejskiej. Wojna w Ukrainie niejako odciągnęła uwagę decydentów unijnych od problemu polskiego węgla i zaproponowanej umowy społecznej. Ten stan rzeczy nie będzie trwał w nieskończoność, z tego też względu zasadne wydaje się podjęcie nowych prac nad nową formułą nowej umowy uwzględniającej polityczne realia, w jakich znalazła się Wspólnota. Brak takich działań może skutkować kolejnymi problemami prawnymi Polski na forum unijnym. Nie trudno wyobrazić sobie sytuację, że umowa ta zostanie notyfikowana, a więc stanie się obowiązującym prawem wraz z zawartymi tam czasookresami i ograniczeniami w wielkości wydobycia czy likwidacji kopalń. Postawiłoby to Polskę w bardzo trudnej sytuacji społeczno-gospodarczej. Brak dostępności taniego importowanego surowca, przy jednoczesnej niemożności wykorzystania własnych zasobów, dałby w efekcie kolejny wzrost cen, kolejną konieczność wprowadzania programów ratunkowych i osłonowych, a poprzez pojawienie na rynku finansowym miliardów dodatkowych złotych, napędzałby już i tak wysoką inflację. Natomiast nie byłoby możliwości naruszenia notyfikowanej umowy w celu zwiększenia wydobycia czy wstrzymania likwidacji kopalń. Skutkiem najprawdopodobniej byłyby kolejne rozprawy przed Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej, kolejne kary finansowe, a przede wszystkim pogorszenie wizerunku Polski jako państwa, które nie przestrzega prawa, które samo ustanowiło.

3. Zakończenie? Czy węgiel ma jeszcze szansę?

Napaść Rosji na Ukrainę wykreowała nową rzeczywistość polityczną i konieczność nowego spojrzenia i redefinicji polityki klimatyczno-energetycznej państw Unii Europejskiej. To, co mogło być realne w poprzedniej sytuacji wobec występujących zmian, powinno ulec gruntownej przebudowie. Nowa rzeczywistość polityczna wydaje się upoważnia do zadania pytania: czy węgiel ma jeszcze szansę? Czy może jednak należy kontynuować kurs na pełną dekarbonizację gospodarki? Na pewno tak postawione pytanie wymaga dogłębnych badań i przemyśleń. Impulsem do tego jest wojna w Ukrainie, która postawiła większą część świata w nowej sytuacji. Wojna, która przyjęła inną formułę niż taką, którą znaliśmy z historii. O ile dawniejsze konflikty były wojną w tym najprostszym rozumieniu z działaniami, samolotami i żołnierzami to ten konflikt, który oczywiście niestety również ma w sobie tragiczne w skutkach elementy, zawiera i inne formy prowadzenia wojny.

Pierwszym na pewno jest wojna ekonomiczno-gospodarcza. Ograniczenia w handlu, nakładane sankcje i kontrsankcje powodują zawirowania w przepływie towarów, usług i pieniądza. Pojawiające się bloki państw, zarówno te formalne, jak UE oraz te mniej formalne Rosja-Chiny-Korea Północna, wprowadzając utrudnienia handlowe, doprowadzają do deficytu towarów, usług czy nawet pracowników. Spadek produkcji, obniżenie PKB właściwie wszystkich państw, rosnąca inflacja, potencjalne zagrożenie głodem w państwach zwłaszcza afrykańskich to pierwszy z tragicznych efektów tej wojny – pomijając tragedię narodu ukraińskiego. Wcześniejsze konflikty powodowały również taką sytuację, ale obecne powiązania międzynarodowe, rozwój handlu międzynarodowego i ponadnarodowe korporacje i przedsiębiorstwa powodują, że wojna bardzo szybko i o wiele mocniej oddziałuje na kruchą równowagę gospodarczą.

Kolejnym elementem jest wojna hybrydowa. Połączenie i wzajemne przeniknięcie się agresji konwencjonalnej, wywiadowczej, cybernetycznej, dezinformacyjnej i terrorystycznej na skalę jak nigdy wcześniej można dostrzec przy działaniach Federacji Rosyjskiej. Niestety państwa zachodnie nie zauważyły i niewłaściwie oceniły działania Rosji, które swój początek miały wiele lat przed teraźniejszą wojną z Ukrainą. A „grę gazem” Rosja stosuje już od 1990 roku, gdy wykorzystywano go jako instrument presji politycznej wobec państw bałtyckich, aby zapobiec uzyskaniu przez nie suwerenności. Konflikty gazowe pomiędzy Rosją a Ukrainą w 2006 oraz 2009 r. powinny wskazywać, że surowce energetyczne stają się kartą przetargową wykorzystywaną przez Federację Rosyjską. Co prawda Unia Europejska próbowała zapobiec tego rodzaju szantażom poprzez dywersyfikację kierunków oraz źródeł dostaw gazu ziemnego, stała się podstawą wzmocnienia bezpieczeństwa energetycznego oraz rozbudowę dwukierunkowej infrastruktury gazowej w Europie czy poprzez mechanizmy wspólnego reagowania kryzysowego, lecz ocena ich skuteczności przeprowadzona w 2014 r. wskazywała na szereg nieprawidłowości (Ruszel 2015).

W związku z tym pomimo że państwa unijne zareagowały w sposób adekwatny do sytuacji, to nie miały czasu ani możliwości na zapobieżenie negatywnym skutkom rosyjskiej napaści na rynku surowcowym. Niestety Rosja w sposób niemalże perfekcyjny rozegrała zwłaszcza państwa europejskie. Budowana przez lata sieć wzajemnych powiązań i koope-

racji, przejmowanie kluczowej infrastruktury skutkowało tym, że wiele państw znalazło się w bardzo niekorzystnej sytuacji ekonomicznej.

I tu dochodzimy do kluczowego zagadnienia, jakim jest wojna surowcowa z wykorzystaniem surowców energetycznych. Potężne uzależnienie się Europy od kierunku rosyjskiego okazało się bardzo niekorzystne. Jeżeli nałożymy na to opóźnienia w zastosowaniu i wdrażaniu alternatywnych źródeł energii (OZE) to przyszłość maluje się w sposób wielce nieciekawym. Jak się okazało, pozbawione własnych zasobów energetycznych niektóre państwa europejskie stoją u progu poważnego kryzysu, zwłaszcza ze względu na zbliżającą się zimą. Co więcej, jak się wydaje, Unia Europejska zrobiła to na własne życzenie. Likwidacja górnictwa w Niemczech, praktycznie w Czechach i znaczne jego ograniczenie w Polsce mogą skutkować nie tylko ubóstwem energetycznym, ale i poważnymi problemami społecznymi i gospodarczymi. Rzecz jasna specyfika wykorzystania węgla nie mogła pozostać tak archaiczna jak w poprzednich dziesięcioleciach, lecz w sytuacji pojawiania się nowych metod jego przetwarzania należałoby się jednak skoncentrować na możliwości wykorzystania węgla. Nie należy spalać węgla w prymitywnych metodach, ale z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć chemii i fizyki.

Co więcej, opieranie się na innych surowcach też budzi poważne wątpliwości. Braki gazu z własnych źródeł muszą być rekompensowane jego importem – zaznaczyć należy – kosztownym i jednak nie do końca ekologicznym. Energetyka atomowa? Wystarczy spojrzeć na działania wojenne w rejonie elektrowni w Czarnobylu czy elektrowni zaporoskiej. Uszkodzenie infrastruktury tych elektrowni może spowodować niewyobrażalne zagrożenie promieniowaniem radiacyjnym dla całego świata. Ponadto tego typu elektrownie wytwarzają bardzo duże ilości energii. Przejęcie tych jednostek przez agresora, nawet bez ich uszkodzenia i stworzenia zagrożenia radiacyjnego, na pewno spowodują potężne perturbacje w gospodarce.

Dyskurs o możliwościach wykorzystania węgla wymaga konsensusu wielu środowisk. Jedynie interdyscyplinarne podejście do tematu da szansę na nowe rozdanie. Wsłuchać jednak należy się w głosy różnych środowisk. I ekologów – głos bardzo ważki – ale potrafimy stworzyć „czysty węgiel”. I polityków – bo tylko wola polityczna pozwoli na odbudowę znaczenia tego surowca. I ekonomistów – stworzenie podstaw do zapewnienia stabilnego finansowania i rozwoju z uwzględnieniem realnych kosztów wydobycia. I przedsiębiorców górniczych oraz powiązanych z nimi środowiskami naukowymi – Polska jako jedyny już kraj w Unii posiada wystarczające ilości tego surowca dla zapewnienia bezpieczeństwa dostaw surowców. Oprócz wystarczających zasobów węgla w Polsce, póki co istnieje odpowiednia ilość czynnych kopalń, które przy prowadzeniu właściwej gospodarki mogą zapewnić właściwą jakość i ilość tego surowca.

Węgiel może być podstawą bezpieczeństwa energetycznego, a jak pokazuje ten konflikt bezpieczeństwo powinno być priorytetem i muszą być do niego przyjęte odmienne kryteria ekonomiczne. Można by zadać przewrotne pytanie: czy ekonomiczne jest utrzymywanie wojska w sytuacji, gdy nie ma wojny? Oczywiście nie, ale nikt nie zakwestionuje tego, że gdyby to nastąpiło to to wojsko jest potrzebne. Węgiel racjonalnie wykorzystany może być i powinien być podstawą bezpieczeństwa energetycznego.

Literatura

- Agencja... 2022a – Agencja Rozwoju Przemysłu SA, Import i przywóz (nabycie wewnętrznie) węgla kamiennego (stan na 15 lutego 2022 r.) – według informacji importerów przekazanych do 20 stycznia 2022 r. Grudzień oraz styczeń–grudzień 2021 r., Katowice luty 2022 r., s. 5.
- Agencja... 2022b – Agencja Rozwoju Przemysłu S.A., Import i przywóz (nabycie wewnętrznie) węgla kamiennego (stan na 18 maja 2022 r.) – według informacji importerów przekazanych do 20 kwietnia 2022 r. Marzec oraz styczeń–marzec 2022 r., Katowice maj 2022 r., s. 5.
- Bednorz, J. 2010 – Polityka państwa wobec pakietu klimatycznego z uwzględnieniem znaczenia węgla kamiennego w gospodarce Polski. *Polityka Energetyczna* 13(2), s. 43–62.
- Biuro... 2022 – Biuro Analiz Sejmowych, Pakiet „Gotowi na 55”, Biuletyn Europejski. Numer specjalny, nr 3(45), Wydawnictwo Sejmowe dla Biura Analiz Sejmowych 24 lutego 2022, s. 1–2.
- European... 2012 – European Commission, Energy roadmap 2050, Luxemburg: Publication Office of the European Union, s. 6–9.
- Komisja ... 2021 – Komisja Europejska, Europejski Zielony Ład. Realizacja naszych celów. Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2021, s. 2–15.
- Komunikat... 2021 – Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 15 stycznia 2021 r. w sprawie przeciętnej średniorocznej ceny detalicznej 1000 kg węgla kamiennego w 2020 r. (MP 2021, poz. 52).
- Komunikat... 2022 – Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 14 stycznia 2022 r. w sprawie przeciętnej średniorocznej ceny detalicznej 1000 kg węgla kamiennego w 2021 r. (MP 2022, poz. 30).
- Lipiński i in. 2022 – Lipiński, K., Maj, M. i Miniszewski, M. 2022 – Polski Instytut Ekonomiczny, Unia Europejska niezależna od Rosji? Alternatywne źródła dostaw surowców energetycznych, Warszawa 2022, s. 30–31.
- Lorenz, U. 2005 – Skutki spalania węgla kamiennego dla środowiska przyrodniczego i możliwości ich ograniczania, Materiały Szkoły Eksploatacji Podziemnej. *Sympozja i Konferencje* 64. Kraków: Wyd. Instytutu Gospodarki Surowcami mineralnymi i Energią PAN, s. 100–105.
- Ludwik-Pardała, M. i Niemotko, K. 2012 – Przegląd metod podziemnego zgazowania węgla na podstawie wybranych przeprowadzonych prób na świecie. *Przegląd Górniczy* 2, (1083), Tom 69 (CIX), s. 8.
- Sulek, M. 2015 – Zachodnie sankcje wobec Rosji – sens i skuteczność. *Rocznik Strategiczny 2014/2015* 20, Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytet Warszawski, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 398–410.
- Ministerstwo... 2022 – Ministerstwo Aktywów Państwowych, Program dla sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce. Program obejmuje okres do 2030 r. i prezentuje kierunki transformacji sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce wraz z celami i działaniami niezbędnymi dla ich osiągnięcia. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 23 stycznia 2018 r. uwzględnia korekty przyjęte przez Radę Ministrów w dniach 30 września 2019 r. i 11 stycznia 2022 r. Warszawa 2022, s. 3.
- Projekt... 2022 – Projekt ustawy o szczególnych rozwiązaniach w zakresie niektórych źródeł ciepła w związku z sytuacją na rynku paliw. [Online] <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-szczegolnych-rozwiazaniach-w-zakresie-niektorych-zrodel-ciepla-w-zwiazku-z-sytuacja-na-rynku-paliw3> [Dostęp: 23.08.2022].
- Rozporządzenie... 2022a – Rozporządzenie Rady (UE) 2022/576 z dnia 8 kwietnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 833/2014 dotyczącego środków ograniczających w związku z działaniami Rosji destabilizującymi sytuację na Ukrainie, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* L111, *Rocznik* 65 Legislacja 8 kwietnia 2022.
- Rozporządzenie... 2022b – Rozporządzenie Rady (UE) 2022/879 z dnia 3 czerwca 2022 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 833/2014 dotyczące środków ograniczających w związku z działaniami Rosji destabilizującymi sytuację na Ukrainie, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L153, *Rocznik* 65 Legislacja 3 czerwca 2022.
- Ruszel, M. 2015 – Wpływ rosyjsko-ukraińskich kryzysów gazowych na politykę energetyczną UE – ujęcie teoretyczne. *Przegląd Politologiczny* 2, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, s. 49–52.
- Umowa... 2021 – Umowa społeczna dotycząca transformacji sektora górnictwa węgla kamiennego oraz wybranych procesów transformacji województwa śląskiego, s. 7.
- Ustawa... 2022a – Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego (Dz.U. 2022, poz. 835).
- Ustawa... 2022b – Ustawa z dnia 23 czerwca 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach służących ochronie odbiorców niektórych paliw stałych w związku z sytuacją na rynku tych paliw (Dz.U. 2022, poz. 1477).
- Ustawa... 2022c – Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o dodatku węglowym (Dz.U. 2022, poz. 1692).

Wojna z węglem czy wojna o węgiel? Dylemat polskiej polityki węglowej na tle konfliktu w Ukrainie

Słowa kluczowe: węgiel, bezpieczeństwo, wojna, sankcje, Ukraina

Streszczenie: Procesy dekarbonizacji unijnej gospodarki rozpoczęte w ubiegłym wieku zostały zapoczątkowane w innej rzeczywistości politycznej. Walka z ociepleniem klimatu, nakierowana praktycznie była wyłącznie na walkę z węglem. Decyzje dotyczyły w większej mierze ograniczenia zużycia węgla bez równoważenia deficytu energii z innych, ekologicznych źródeł. Napad Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i wprowadzone pakiety sankcji spowodowały braki węgla kamiennego zwłaszcza dla odbiorców indywidualnych wykorzystujących go jako źródło ciepła. Polskie embargo na rosyjski węgiel wyprzedzające sankcje unijne stało się źródłem obaw przed zagrożeniem skokowego wzrostu cen dla społeczeństwa. Działania rządu mają na celu złagodzenie i ograniczenie przede wszystkim kosztów, które ponosić zmuszone jest społeczeństwo. Brak koordynacji i należycie przygotowanych przepisów prawa, częste zmiany i nowelizacje powodują niepokoje w społeczeństwie. Jednak nawet najlepsze programy rekompensujące wzrost cen nie zlikwidują podstawowego problemu, jakim jest brak węgla. Import drogiego węgla staje się koniecznością i to wszystko w sytuacji posiadania własnych zasobów. W związku z agresją Rosji podpisana umowa społeczna zakładająca likwidację kopalń powinna zostać wobec tego zmieniona, zważając na dalsze możliwości wykorzystywania tego surowca, przy uwzględnieniu nowoczesnych metod jego użytkowania. Metody „czystego wykorzystania” węgla znane są od dawna i należy je w dalszym ciągu rozwijać. Z tego powodu węgiel kamienny może być i powinien być jak najdłużej gwarancją bezpieczeństwa energetycznego nie tylko Polski, ale również Unii Europejskiej.

War against coal or war for coal? Dilemma of Polish coal-politics on the forefront of Ukrainian conflict

Keywords: coal, security, war, sanctions, Ukraine

Abstract: Processes of decarbonization of European Union economy started last century began in another political reality. Fight against climate warming was directed towards fight against coal. Decisions were made, for the most part, towards limitation of coal consumption without balancing energy deficit with other, ecologic sources. Invasion of the Russian Federation against Ukraine and implemented sanction packages caused deficits of coal especially for individual clients using it as heat source. Polish embargo on Russian coal pre-empting EU sanctions became the source of concern for society fearing jumps in prices. Government actions aim to ease and limit the costs which society has to bear. Lack of coordination and properly prepared regulations, frequent changes and amendments cause distress to society. However, even the best compensation programs for rise in prices of coal will not take away the basic problem which is the lack of coal. Import of important coal is becoming a necessity, and it's all in position of having local resources. Signed social contract assuming liquidation of coal mines should be changed with regards to further usage of said resource, using modern methods of its application. Methods of "clean usage" of coal have been known for a long time and should still be developed. For this reason coal can be, and should be for as long as possible the guarantee of energetic security not only for Poland, but also the European Union.